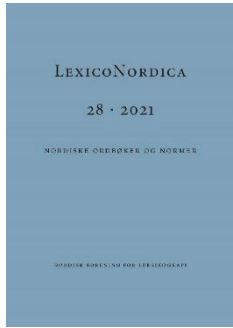

LexicoNordica

Titel:	SAOL 14 som rättesnöre – diskussion kring den senaste upplagan	
Forfatter:	Kristian Blensenius, Louise Holmer & Emma Sköldberg	
Kilde:	LexicoNordica 28, 2021, s. 39-58	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2021 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

SAOL 14 som rättesnöre – diskussion kring den senaste upplagan

Kristian Blensenius, Louise Holmer & Emma Sköldberg

The article discusses recommendations concerning orthography, morphology, semantics, etc. provided in the most recent edition of the Swedish Academy Glossary (2015). These issues are discussed particularly in relation to the glossary users and to the other language resources of the Swedish Academy, which are now easily compared online. Points for improvement are identified.

1. Inledning

SAOL, *Svenska Akademiens ordlista*, har i några olika sammanhang presenterats som ett rättesnöre, en ”rikslikare”, för hur svenska ord ska stavas, böjas och i viss mån uttalas (se t.ex. Sigurd 1986, Allén 2009:173). I denna artikel granskar vi innehållet i den senaste upplagan (nummer 14 från 2015) och diskuterar ordlistans utvecklingsmöjligheter inför framtiden. Många olika frågeställningar kunde behandlas här, men vi har avgränsat oss till nedanstående ämnen, baserat på teman som ofta diskuteras inom redaktionen och som regelbundet uppmärksammas av ordlistans användare:

- lemmaurval
- ordledsindelning
- betydelseangivelser och hänvisningar
- böjningsuppgifter
- rekommendationer i förhållande till innehållet i *Svenska skrivregler* (Karlsson 2017).

För att illustrera hur enskilda användare av ordlistan resonerar införlivas också utdrag ur mejl till SAOL-redaktionen i artikeln.¹

Innan granskningen av ordlistan presenteras, sammanfattas emellertid dess roll i förhållande till Svenska Akademiens andra lexikala verk och (språk)samhället i stort. Inledningsvis ges också en kortfattad historisk bakgrund.

2. Bakgrund

2.1. Kort om SAOL genom tiderna

SAOL har givits ut i snart 150 år. Den första upplagan gavs ut 1874 och den senaste, nummer 14, publicerades som tryckt bok 2015, blev tillgänglig i digital form som app 2016 och på nätet genom Svenska Akademiens ordboksportal Svenska.se år 2017. Litteraturen om SAOL är relativt omfattande. Framför allt har verksamma redaktörer publicerat artiklar om verket. Utförligare beskrivningar av ordlistans historia och utveckling genom åren återfinns i bl.a. Johannisson & Mattsson (1974), Allén, Loman & Sigurd (1986), Gellerstam (2009c) och Holmer (2016).

I Malmgren (2014) redovisas flera principiella nyheter i SAOL 14. Nytt för denna upplaga var bl.a. att alla substantiv, verb och adjektiv (även sammansatta sådana) fick böjningsuppgifter, att sambandet mellan sammansättningsled och grundord tydliggjordes samt att betydelseangivelser utökades och differentierades (med momentsiffror) för att möjliggöra hänvisningar. Vidare etablerades en ny makrostrukturell kategori, sublemman, för bl.a. löst sammansatta partikelverb (*komma ut, tycka om* etc.). Därutöver

1 Artikelförfattarna är verksamma vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet och har ett inifrånsperspektiv i och med att alla ingår i redaktionen för SAOL.

togs vissa namn, t.ex. ett större antal beteckningar på länder, upp i lemmalistan. (Se Silén 2016 för en recension av SAOL 14.)

2.2. Ordlistans roll i förhållande till Svenska Akademiens andra verk och till (språk)samhället i stort

SAOL har en normativ ansats, och enligt Josephson (2018:184) utgör SAOL till och med det enskilt starkaste normeringsinstrumentet för svenskans del. Huvuduppgiften för rättskrivningsordböcker av SAOL:s slag är enligt Gellerstam (2009b:13) ”inte att beskriva språket i allmänhet utan att föreskriva hur ord ska stavas”. Dessutom ges andra uppgifter som hör till ordets form såsom information om ordklass, genus och morfologi. Ett uttryck för SAOL:s uppgift att ge vägledning i morfologiska frågor kan vara principen att vissa morfem (t.ex. *-ning*) ansluter sig bättre till det svenska ordbildningssystemet än andra (*-ing*). Av denna anledning förordas t.ex. stavningen *dopning* framför *doping* (SAOL 14:xi).

SAOL, dess innehåll och funktion(er) kan också sättas i förhållande till Akademiens andra lexikala verk, nämligen definitionsordboken *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (hädanefter förkortad SO) och den mer historiskt inriktade *Svenska Akademiens ordbok* (1898–; hädanefter förkortad SAOB). Dessa tre verk visas numera upp bredvid varandra i ordboksportalen Svenska.se. I och med att den andra upplagan av SO (från 2021) är mer deskriptiv än den första från 2009, kommer de tre verken på Svenska.se – den mer normativa ordlistan SAOL, den deskriptiva definitionsordboken över modern svenska, SO, samt den historiska ordboken SAOB – att ytterligare komplettera varandra.

Ordlistan måste sägas ha – eller åtminstone ha haft – en stark ställning i det svenska språksamhället, med försäljningssiffror för de största upplagorna under 1900-talets senare hälft på uppemot 400 000 sålda exemplar per upplaga (Holmer 2016:22–23). Det totala antalet nedladdningar av SAOL-appen uppgår till 1,6 miljoner

för SAOL 13 och SAOL 14 sammanlagt. Genom publiceringen av ordlistan i Svenska.se har verket också nått nya användare (även om andra ordbokssajter som Synonymer.se än så länge konsulteras i betydligt större utsträckning).

I fråga om svensk stavning och böjning ska man inte underskatta den styrning av språket som sker genom de rättstavningsfunktioner m.m. som är implementerade i kommersiella program (t.ex. Microsoft Word). I dagsläget ger SAOL och Words rättstavningsfunktion ibland olika bud: Word ger, till skillnad från SAOL, ingen signal om att en stavningsvariant som *kvalité* bör undvikas till förmån för *kvalitet*. Detsamma gäller för en böjningsvariant som *blinkers* (som alternativ till *blinkrar*). I fall som dessa torde många skribenter ta fasta på rättstavningsfunktionens markeringar i texten istället för att gå vidare och exempelvis konsultera innehållet i SAOL eller någon annan lexikal resurs.

3. Nedslag i SAOL 14:s innehåll

3.1. Lemmaurval

Urvalet av ord som förtecknas i SAOL kan diskuteras, dels med tanke på vilka typer av lexikala enheter som inkluderats (t.ex. vilka ordklasser som är representerade), dels med tanke på vilka enskilda ord som har valts ut. Som framgått av avsnitt 2 innehåller SAOL 14 långt fler egennamn än tidigare. Framför allt rör det sig om landsnamn men även om vissa andra namn. I korthet är den bakomliggande tanken att de egennamn som återfinns i betydelsebeskrivningarna också ska utgöra självständiga uppslagsord i ordlistan (Malmgren 2014:95–96; se även SAOL 14:xv). Ortnamnet *Karlskrona* förekommer t.ex. i definitionen av *karlskronit* ('person från Karlskrona') i SAOL 14.² Genom det nya uppslagsordet

² Fetstil markerar fortsättningsvis uppslagsord.

Karlskrona med förklaringen 'en svensk stad' kan betydelsebeskrivningen av **karlskronit** bli mer begriplig. På liknande sätt blir förklaringen av uppslagsordet **relativitetsteori** ('Einsteins moderna fysikaliska teori') mer lättfattlig genom hänvisningen till uppslagsordet **Einstein** ('en tysk-schweizisk-amerikansk fysiker').

Tillskottet av namn har genererat flera mejl till redaktionen. Bl.a. skriver en användare (februari 2021):

Varför står Paris, Rom, Florens, Wien och Berlin i SAOL men inte London, Madrid, Bryssel och Prag? [...] Slantsinglas i redaktionen om varje ortnamn?

Användarna ifrågasätter också att vissa personnamn är med bland uppslagsorden men inte andra. Exempelvis kritiserar en av dem (i mejl från juli 2019) att namn på historiska personer som Lenin och Stalin är med i lemmalistan, men däremot inte Churchill och Mandela. Några av dessa ordboksanvändare har, liksom flertalet användare, inte läst vad det står om listningen av egennamn i ordlistans inledning, och för dem är urvalet extra märkligt. Andra, som är införstådda med principerna, ifrågasätter hela tanken bakom personnamnsinkluderingen och menar att det går att förklara ismer som *leninism* och *stalinism* ändå.

En återkommande punkt vid presentationer av nya upplagor av SAOL är information om hur många enskilda ord som har lagts till respektive blivit utmönstrade i förhållande till den tidigare upplagan. I inledningen till SAOL (14:x) konstateras att mer än 13 500 ord har införlivats och drygt 9 000 har mönstrats ut (se även Berg & Malmgren 2010). Det enskilda ord som fått allra mest uppmärksamhet i SAOL 14 är pronomenet *hen*. Att detta ord togs med i SAOL orsakade t.o.m. rubriker i internationell press (se t.ex. *The Guardian* 2015 och *La Vanguardia* 2015; se också Bäckerud, Nilsson & Sköldberg 2020). Ord som tas bort ur upplagorna och ord som riskerar att mönstras ut röner ofta stor uppmärksamhet i pressen

(se Svensson 2019, som har listat 1 001 ovanliga ord som han förutspår kommer att försvinna ur SAOL). Det utmönstrade ord som annars har uppmärksammats mest är *negerboll*, en äldre beteckning för 'chokladboll', uppfattad som nedsättande. (Se Gellerstam 2009b:24–30 om hur nyinlagda och utmönstrade SAOL-ord har debatterats i pressen under 1900-talet.)

En relevant diskussionspunkt gäller förstås de enskilda uppslagsordens förekomst i samtida texter. Gellerstam konstaterar att ordlistan i praktiken är en norm i användarnas ögon. Normen gäller enligt Gellerstam dock inte alla delar i ordlistan, och framför allt inte ordförrådet. SAOL tar upp en central del, men ändå ett urval, av ordförrådet (se Gellerstam 2009b:15–17 för en beskrivning av hur urvalskriterierna har sett ut). Josephson (2018:189) konstaterar dock att SAOL, även om ordlistan främst kodifierar stavning och böjning, genom sitt ordurval också ger vissa svenska ord "en säkrare position än andra".

En annan diskussionspunkt är om uppslagsorden i SAOL 14 är de mest representativa för modern svenska. Inför SAOL 14 genomförde Berg, Holmer & Sköldbberg (2010) en undersökning rörande uppslagsordens frekvens i samtida texter. Studien riktade främst in sig på den mycket stora andelen sammansättningar i ordlistan. Frekvensen hos enskilda sammansättningar i moderna texter utgjorde en mycket viktig faktor vid urvalsprocessen. Eftersom lemmalistan i SAOL 14 innehåller flera genomskinliga sammansättningar, är antalet lemmakandidater stort och behöver avgränsas, t.ex. medelst frekvens. Berg, Holmer & Sköldbberg (2010) konstaterar bl.a. att 10 % av uppslagsorden i SAOL 13 inte förekommer i den korpus på ca 250 miljoner löpande ord (från i första hand tidningstexter) som redaktionen då utnyttjade vid arbetet med ordlistan. För att konkretisera diskuterar de hur sammansättningar med substantivet *kalkyl* som för- eller efterled behandlas i ordlistan. Bl.a. visar de att åtminstone sex av ordlistans totalt tretton uppslagsord som slutar med *kalkyl* har låg eller

mycket låg frekvens i de korpusar som konsulteras. Å andra sidan finns det åtminstone sex sammansättningar med *-kalkyl* i textmaterialen som, baserat på frekvens, är viktigare. Frågan är om inte de aktuella sammansättningarna i SAOL borde ersättas av de senare. Berg, Holmer & Sköldberg (2010:575) sammanfattar att det är av största vikt att uppdatera lemmalistan genom att ersätta ovanliga sammansättningar med sådana som används i större omfattning, om SAOL även fortsättningsvis ska innehålla ett representativt urval av samtida svenska ord.

Stickprov visar att liknande resultat också gäller för lemmalistan i senaste upplagan av SAOL. Det bör också noteras att tillgången till digitala material har ökat sedan SAOL 14 utarbetades (se t.ex. innehållet i Språkbanken Texts korpusar). En i framtiden mer positiv hållning gentemot fler typer av texter skulle kunna få stort genomslag i SAOL:s lemmalista.

3.2. Ordledsindelning

Sedan SAOL 12 (1998) markeras ordledsgränser i ordlistans lemmalista, dvs. uppslagsorden delas upp i enlighet med hur de är bildade. Stor ordledsgräns markeras i form av ett lodstreck som ofta utgör sammansättningsgräns (t.ex. trä|gaffel). Liten ordledsgräns, t.ex. mellan stam och avledningsändelse, markeras med hjälp av ett halvt lodstreck i den tryckta utgåvan (t.ex. lust|ig) och med en upphöjd punkt i digitala versioner (t.ex. lust·ig). Enligt Gellerstam (2009a:74–75) tjänar orduppdelningen, utöver att informera om hur orden är uppbyggda, som en möjlig modell för avstavning (se vidare om principer för avstavning i Karlsson 2017:88–93). Den i SAOL använda modellen passar dock bättre för vissa ord än för andra. Exempelvis är det mer komplicerat att ange ordled i det internationella ordförrådet, t.ex. i ett substantiv som *mahogany*.

Ordledsindelningen i SAOL 12 mötte en hel del kritik. Exempelvis ifrågasätter Westman (1998:12) att utländska (och ofta

långa) ord har lämnats utan markörer. Reuter (1999:215–216) menar att indelningen kan vara problematisk vid både produktion och reception eftersom den går emot många språkbrukares intuition (se vidare Holmer 2016:25).

Behovet av uppgifter om hur svenska ord kan avstavas har också minskat på senare tid. Nedslag i nyare böcker från förlag som Bonniers och Norstedts visar att romantexter endast är sparsamt avstavade. I tidningar tycks ojämn högermarginal vara gällande – åtminstone i digitala versioner. Att endast markera större ordledsgränser i framtida ordlistor kunde förmodligen räcka ganska långt.

3.3. Betydelseangivelser och hänvisningar

Huvuduppgiften för rättskrivningsordlistor är som sagt att ge upplysningar som hör till ordets yttre form (se avsnitt 2 ovan). I somliga upplagor av SAOL har det emellertid införlivats fler ordförklaringar än det som uttrycktes i den ursprungliga programförklaringen för ordlistan (Gellerstam 2009b:13–14). I exempelvis upplaga 11 (1986) fick i synnerhet lånord någon form av betydelseangivelse (Gellerstam 2009b:15, 20). Ordförklaringarna utvecklades sedan betydligt inför upplaga 14 (se avsnitt 2 ovan). Berg & Malmgren (2010:4, kursiveringar i original) fastslår följande:

SAOL får i första hand sägas vara en *produktionsordbok*. [...] Det är emellertid välkänt att SAOL också används som *receptionsordbok*. Användare som vill veta vad främst främmande ord betyder slår gärna upp i SAOL och får ofta tillräcklig hjälp, trots att det inte är SAOL:s uppgift att ge mer subtila betydelseanalyser.

Vidare konstaterar Malmgren (2014) att SAOL-redaktionen med ytterligare semantisk information kunnat motverka den infor-

mationsförlust som införandet av strikt bokstavsordning i lemmalistan inför upplaga 12 (1998) medförde. I och med denna omfattande strukturförändring gick nämligen kopplingen mellan sammansättningar och avledningar och deras respektive huvudord förlorad (se även Gellerstam 2009a:71–73).

Införlivandet av ytterligare semantisk information i SAOL 14 skedde dels genom att fler konkreta betydelseangivelser lades till (som t.ex. tillägget av betydelsen 'leda på fel väg' under uppslagsordet **vilseleda**), dels genom tillägg av fler hänvisningar till numererade uppslagsord och betydelsemoment inne i artiklarna. Exempelvis har **vinfat** fått en hänvisning till betydelse 2 av **fat** ('tunna för förvaring av vin, öl m.m.') (se vidare Malmgren 2014). I digitala versioner av SAOL inkluderades för övrigt långt fler hänvisningar till andra artiklar i ordlistan. Lemmat **vindil** förklaras t.ex. inte i den tryckta ordlistan men har i appen och på Svenska.se (efter kommentaren "se även") försetts med länkar till artiklarna '**vind** 1 ('luft i rörelse') respektive **il** ('vindstöt; ilning').

De nyinlagda betydelseangivelserna kan gynna användarna men de medför också i vissa fall problem. Som några användare påpekat är definitionerna ibland så kortfattade att de är missvisande. En användare ifrågasätter betydelsen hos lemmat **ballongsegel**, som i SAOL 14 anges vara 'bukigt segel', och föreslår att uppslagsordet istället borde förseas med synonymen 'spinnaker' – ett fullt legitimt förslag. Det kan för övrigt noteras att betydelsebeskrivningen i systerordboken SO, 'typ av bukigt segel av lätt duk', också är kortfattad men ändå mer rättvisande.

Ännu ett exempel rör lemmat **bearbeta**, som i den tryckta SAOL 14 ser ut enligt följande:

bearbeta [be`-] v. ~de ~t • b. *en text*

Som synes är uppslagsordet inte försett med någon betydelsebeskrivning, men det finns ett språkexempel som ska illustrera

hur ordet kan användas. En användare har (i mejl från november 2020) kommenterat definitionen på följande sätt: ”Det finns annat än texter som bearbetas”. En av redaktörerna förklarar då i ett svarsmejl att frasen ”bearbeta en text” är en exempelfras som illustrerar hur ordet kan användas. Detta svar föranleder följande kommentar från användaren:

Jag har förståelse för att ni skriver er bok för sådana som ni själva. Problemet är den status den har. Folk använder den ordlistan som något slags facit. [...] Visst, man kan bearbeta en text, men den vanligaste användningen, hävdar jag, är bearbetning av material. Mitt förslag att stryka betydelserna helt och hållet till ni hunnit gå igenom dem.

Ytterligare ett exempel på brister i SAOL 14 i fråga om semantiska uppgifter aktualiseras i samband med uppslagsordet *sameby*. I den tryckta ordlistan har ordet ingen betydelseangivelse alls. I den digitala versionen har artikeln dock försetts med hänvisningar till uppslagsorden *same* och *by*. Till synes genomskinliga sammansättningar som denna kan dock bli missvisande; ordet *sameby* är t.ex. inte riktigt så genomskinligt som det först kan se ut att vara. Det betecknar en ekonomisk och administrativ sammanslutning som regleras i rennäringslagen.

Gellerstam (2009b:20–21) konstaterar att en möjlig anledning till att användarna tar fasta på betydelseangivelserna i SAOL är att de inte känner till så många definitionsordböcker. Sedan 2017 kan dock läget ha förändrats något i och med att SAOL visas upp i Svenska.se sida vid sida med definitionsordboken SO. Det torde vara genom Svenska.se som SAOL når ut till flest användare numera, och den nuvarande situationen talar för att alltför kortfattade och därmed inte rättvisande semantiska uppgifter i SAOL skulle kunna strykas.

Vidare är det ibland olyckligt ur användarsynpunkt när de semantiska angivelserna i SAOL och SO helt eller delvis är struk-

turerade på olika sätt och ibland går emot varandra. Ett exempel på skiljaktig struktur är betydelsebeskrivningen av verbet *rasa* i de båda verken; bl.a. redovisas betydelseerna i olika ordning. Ett annat exempel är förklaringen av adjektivet *habil*, som är betydligt mer positiv i SAOL än i SO.

3.4. Böjningsangivelser

Böjningsinformation redovisas i SAOL 14 ofta i förkortad form i artikelhuvudet, efter ordklassangivelsen. Endast utvalda böjningsformer ges i huvudet; för substantiv kan det t.ex. vara bestämd form singular och obestämd form plural. I likhet med variantstavning bland lemmaformer (se även 3.5 nedan) kan alternativa böjningsformer separeras av ”el.” (’eller’), om böjningsformerna bedöms vara likvärdiga (t.ex. *träkol* ~*en el. ~et*), eller av ”hellre än”, om den ena (första) formen ges företräde framför den andra (t.ex. *sluka slukade* hellre än *slök*). Dessutom redovisas ett mer uttömmande paradigmen undertill i de digitala versionerna, där alla brukliga böjningsformer i fullt utskrivna form redovisas tillsammans med grammatisk information. Den utvidgade böjningsinformationen redovisar genomgående sidoförmer inom parentes, oavsett om de står i ett ”el.”- eller ”hellre än”-förhållande till huvudformen, vilket gör informationen lättläst samtidigt som den såklart fördunklar variationstypernas styrkeförhållanden för den som inte också går till artikelhuvudet.

Böjningsrekommendationerna grundas, i likhet med bl.a. lemmaurvalet, på rådande bruk, vilket avläses i korpusar med ”tidningstexter, skönlitterära texter, facktexter, bloggtexter m.m.” (SAOL 14:xii). Det görs inte helt klart i förordet hur korpusunderlaget har använts och hur användandet har balanserats. Det skulle t.ex. kunna förtydligas om ett visst korpusunderlag används för att ta reda på frekvensförhållanden, medan annat snarare har använts för att finna illustrativa belägg för ett visst bruk. I alla händelser

kommer den framtida användningen av nya textmaterial, t.ex. från sociala medier, att få ökat genomslag för vilka böjningsformer som kan komma att inkluderas. Med förfinade frekvensverktyg kan också frekvens i olika texter som underlag för rekommendationerna av böjningsformer preciseras.

Som den inofficiella normen för böjning (SAOL 14:v) tilldrar sig ordlistan i alla händelser uppmärksamhet från användarna när böjningsformer saknas, uppfattas som felaktiga eller där ordlistan är otydlig. Ett exempel på det senare har med parentesnotationen i den utvidgade böjningsinformationen att göra (se ovan). En användare undrade t.ex. hur uppgiften om böjningen av obestämd form plural av **scenario** skulle tolkas: Betydde angivelsen ”**scenarier** (scenarion)” att *scenarier* var den rekommenderade formen? Rådet fick bli att konsultera artikelhuvudets böjningsfält, där ett ”el.” står mellan *scenarier* och *scenarion*, varför båda formerna i princip ska anses likvärdiga (SAOL 14:xvii–xviii). Samtidigt tillkommer då problemet att den linjära strukturen – trots att båda formerna är likvärdiga – nödvändigtvis framhåller den ena formen framför den andra. Ordningen mellan formerna vägleds av deras respektive frekvensförhållande (SAOL 14:xii), vilket innebär att de trots allt kanske inte alltid är likvärdiga.

En annan typ av användarsynpunkt har att göra med saknade böjningsformer, vilket kanske har sin grund i de källor som används för datainsamling. Varför rekommenderas t.ex. substantivet *data* ’uppgifter, fakta’ att inte böjas i bestämd form (*datan*) trots ganska frekvent användning i t.ex. akademisk text? I detta fall ges heller ingen ledning i den nyare SO, där det kort och gott står ”plur.” i böjningsinformationen.

Ibland händer det dock att användare jämför SAOL och SO med varandra i fråga om böjning, och ibland framförs synpunkter på att uppgifterna skiljer sig mellan verken. Ofta kan skillnaderna hänföras till SAOL:s mer normativa och SO:s mer deskriptiva ansats. Så t.ex. vid *deadline*, där SAOL rekommenderar det i bru-

ket inte särskilt frekventa *deadliner* ”hellre än” *deadlines*, medan SO enbart ger s-pluralen *deadlines*. Denna linje är dock inte helt konsekvent: ett substantiv som *marshmallow* böjs t.ex. i SAOL enbart enligt engelskt mönster i plural, *marshmallows*, medan SO har en mer normativ linje och framhåller den i bruket undanskymda *marshmallower* som ”klart mer bruklig” än alternativet *marshmallows* (signaleras med ”äv.” mellan formerna; se inledningen till första upplagan av SO, sidan x).

S-plural, som bl.a. illustreras ovan, är ett av de bästa exemplen på styrning i SAOL (Malmgren 2010:276). Utifrån tanken att lånordens böjning ska passas in i det svenska systemet för att bidra till en störningsfri kommunikation, är ”motarbetandet av engelskt plural-s” ett framhävt exempel i SAOL:s inledning (s. xi). I många fall kan det stämma att den mer svenska böjningsvarianten fungerar relativt väl (t.ex. *postrar* hellre än *posters*), men i andra fall är den engelska pluralformen så etablerad att den svenska varianten sticker ut desto mer (t.ex. *blinkrar* hellre än *blinkers* i SAOL 14; se även Josefsson (2018) för fler exempel).

Sedan SAOL 14 (2015) publicerades har också en ny upplaga av *Svenska skrivregler* kommit ut (Karlsson 2017). Även här avråds det ifrån s-plural (t.ex. s. 104: ”I regel är det [...] bäst att undvika s-plural, åtminstone i formellare texter”), men samtidigt exemplifieras vissa böjningsformer som går på tvärs mot SAOL:s angivelser. Ett exempel (s. 105): ”Former som *storys* och *sulkys* är ofta lätthanterligare än *stories* och *sulkies*” (i de aktuella fallen rekommenderar SAOL endast *storyer* respektive *sulkyer*). Vid sidan av *Svenska skrivregler* finns även ett annat av Akademiens språkliga referensverk, *Svenska Akademiens grammatik* (SAG), som SAOL i vissa avseenden uttryckligen har närmat sig (t.ex. i fråga om viss ordklassterminologi; SAOL 14:xvii). I SAG hanteras s-plural på ett annorlunda sätt än i SAOL, i det att s-pluralen redovisas som en egen (sjunde) deklination (SAG 2:79–81). Det konstateras bl.a. att det för ord som *tornado* ”tar emot för många att till stammen foga

helsvenska pluralsuffix som *-r* [...]” samtidigt som man redovisar de rekommenderade pluralerna i SAOL (11:e upplagan från 1986), där *tornador* är en pluralform. Denna böjningsform är för övrigt ännu den enda som redovisas i SAOL.

Även om de exempel som motsäger SAOL:s böjningsrekommendationer i *Svenska skrivregler* är få, och trots att SAG är avsedd att vara deskriptiv (SAG 1:17) och därmed kan tillåta sig en annan redovisning av plural-s än SAOL, är det svårt att bortse ifrån att nämnda verk är besläktade med SAOL i att de antingen är normerande (*Svenska skrivregler*) eller har samma avsändare som SAOL (SAG, men även SO). Ur ett användarperspektiv torde det ibland vara oklart vilket verk man ska följa. Ett steg mot ökad harmonisering mellan verken kan vara att komplettera kommande upplagor av ordlistan med fler alternativformer i tillämpliga fall. Ur ett användarperspektiv kan dock det antal varianter som ges, diskuteras. Kanske är, trots stor variation i bruket, ett mindre antal varianter att föredra för dem som vill ha stöd vid produktion (jfr Tarp 2013). Kanske får frekvensen härvidlag tillåtas bli än mer utslagsgivande.

3.5. Rekommendationer i form av ”hellre än” och ”Använd hellre”

De normativa inlagen i SAOL och förhållandet mellan innehållet i ordlistan och de rekommendationer som ges av Språkrådet (inte minst via *Svenska skrivregler*) har redan berörts (se bl.a. avsnitt 3.4 ovan). I inledningen till den senaste upplagan av SAOL (14:x) står det att SAOL 14-redaktionen, för att göra rekommendationerna tydligare, vidareför en reform som initierades i SAOL 13. Rekommendationer sker med hjälp av formlerna ”hellre än” och ”Använd hellre”. Det nya i SAOL 14 är, enligt inledningen, att dessa rekommendationer ges vid långt fler ord än i den tidigare

upplagan.³ Formuleringarna återfinns i olika delar av artiklarnas mikrostruktur och i det följande kommenteras kort de handfasta rekommendationer som rör just ordval.

I SAOL 14 har ca 80 artiklar försetts med kommentaren ”Använd hellre”. Med tanke på att ordlistan innehåller omkring 125 000 uppslagsord måste detta, oavsett vad som står i inledningen, betraktas som ett begränsat antal. De artiklar som har försetts med denna kommentar utgörs av uppslagsord av relativt olika slag. Som exempel har lemmat **lobbying** försetts med kommentaren ”Använd hellre *lobbning*”, **plastpappa** med kommentaren ”Använd hellre *bonuspappa*” och **zigenare** med ”Använd hellre *rom*”. Som synes tycks de bakomliggande motiven till rekommendationerna ha varierat kraftigt.

En granskning av samtliga råd av ovannämnda slag väcker vissa frågor. Den första är på vilka grunder de uppslagsord som användarna avråds att använda har valts ut. Kanske finns det andra uppslagsord som lika gärna kunde ha försetts med ett alternativ. Som exempel kan innehållet i en recension av SAOL 14 i *Svensk kyrkotidning* (11/2017) anföras. Recensenten skriver:

I SAOL 13 definieras *farisé* som ”medlem av religiöst judiskt parti på Jesu tid” eller som ”(bildl.) hycklare”. Efter ett påpekande från undertecknad om att definitionen av *farisé* som ”hycklare” både är diskutabel och fördomsfull har denna alternativa definition försvunnit i SAOL 14. Dessvärre finns två alternativa definitioner av två adjektiv kvar: *fariseisk* har den alternativa definitionen ”hycklande” och *jesuitisk* ”skenhelig”. Även om dessa ord ibland används i dessa bemärkelser är det vår uppgift att i ekumenikens och

3 Malmgren (2010:275–276) diskuterar olika motiv bakom SAOL-styrningar genom tiderna och användningen av formuleringen ”Använd hellre” kategoriseras där som en *puristiskt motiverad styrning*. Se även Gellerstam (2009b) om införlivandet av just denna formulering i SAOL 13.

religionsdialogens tid starkt avråda från detta. Detta borde också SAOL 14 ha gjort genom att ange en rekommendation: ”använd hellre...”. (Nordenstorm 2017)

Recensentens förslag på ord som ska föras med ett konkret alternativ bör givetvis diskuteras vid arbetet med nästa upplaga av ordlistan.

Vidare kan de rekommenderade orden efter ”Använd hellre” diskuteras med tanke på urval, bruklighet och rekommendationer från Språkrådet. Bland de föreslagna orden finner man sådana som **handfri** (som alternativ till substantivet och adjektivet **hands-free**) och detta är inte särskilt etablerat i de aktuella betydelseerna i modern svenska. Samtidigt kan det ligga något i det Gellerstam (huvudredaktör för SAOL 13 från 2006) skriver: ”Alla håller inte med om alternativen men accepterar i allmänhet försöken att komma tillrätta med svårbegripliga ord inom skilda fackområden” (2009b:29–30).

4. Slutord

I föreliggande artikel har vi diskuterat SAOL 14 och dess utvecklingsmöjligheter. Fokus har legat på lemmaurval, ordledsindelning, böjningsuppgifter, betydelseangivelser och rekommendationer. Som indikerats i inledningen finns det fler aspekter som också hade kunnat tas upp, t.ex. följande ämnen:

- SAOL:s nuvarande respektive framtida publikationsmedium: Ska den publiceras i tryckt form framöver och därmed fortsätta följa en lång tradition, eller ska dess kommande upplagor bara ges ut elektroniskt, och i så fall i vilka former? Mediet har givetvis inverkan på alla nivåer i det fortsatta arbetet med ordlistan

- likheter och skillnader mellan SAOL och de andra nordiska rättstavningsordböckerna
- SAOL i relation till digitala resurser med många användare: de största sökmotorerna, nätordböcker som Synonymmer.se och Lexin, m.fl.
- arbetet med att gå igenom kontroversiella ord; ett arbete som har gjorts i samband med revideringen av SO (2009) inför en andra upplaga (2021), men som ännu inte har påbörjats för SAOL:s del.

Dessa frågeställningar, liksom flera andra, hoppas vi kunna ha möjlighet att återkomma till i andra sammanhang. I den här artikeln har vi i första hand tagit fasta på ämnen som återkommande har diskuterats inom redaktionen och som dessutom tagits upp av ordlistans användare, ofta i form av mejl till redaktionen.

Genom en ny användarundersökning och olika slags användardata från de digitala resurserna, skulle fler användarförankrade åsikter kunna nå fram till redaktionen (för användningen av SAOL 13 som app, se Holmer, Hult & Sköldberg 2015).

Sist men inte minst måste det framtida behovet av SAOL som rättesnöre för svenskt skriftspråk diskuteras.

Litteratur

Ordböcker

Lexin = *Lexins svenska lexikon*. 4 uppl. <<http://lexin.nada.kth.se/lexin/>> (april 2021).

SAOB = *Svenska Akademiens ordbok* (1898–). Lund.

SAOL 1–14 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Stockholm.

SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (1 uppl. 2009, 2 uppl. 2021). Stockholm.

Svenska.se = Svenska Akademiens ordboksportal <<https://svenska.se/>> (april 2021).

Synonymer.se = Sinovum <<https://www.synonymer.se/>> (april 2021).

Övrig litteratur

Allén, Sture (2009): Framsyn. I: Gellerstam (2009c), 167–173.

Allén, Sture, Bengt Loman & Bengt Sigurd (red.) (1986): *Svenska Akademien och svenska språket. Tre studier*. Stockholm: Norstedts.

Berg, Sture, Louise Holmer & Emma Sköldberg (2010): Time to say goodbye? On the exclusion of solid compounds from the Swedish Academy Glossary (SAOL). I: Anne Dykstra & Tanneke Schoonheim (red.): *Proceedings of the XIV Euralex International Congress (Leeuwarden, 6–10 July 2010)*. Ljouwert: Fryske Akademy, 567–576.

Berg, Sture & Sven-Göran Malmgren (2010): Varför travintresse ska ut och fotbollsintresse in. Urvalsprinciper för nästa SAOL. I: *Språkbruk* 4/2010, 4–10. <<https://www.sprakbruk.fi/-/var-for-travintresse-ska-ut-och-fotbollsintresse-in>> (april 2021).

Bäckerud, Erik, Pär Nilsson & Emma Sköldberg (2020): Så används Svenska Akademiens ordböcker på nätet. Implicit och explicit feedback från användarna. I: Caroline Sandström m.fl. (red.): *Nordiska studier i lexikografi* 15. Helsingfors: Nordisk förening för lexikografi, 91–101.

Gellerstam, Martin (2009a): SAOL i många upplagor. I: Gellerstam 2009c, 53–83.

Gellerstam, Martin (2009b): Vad är Svenska Akademiens ordlista? I: Gellerstam 2009c, 11–30.

Gellerstam, Martin (red.) (2009c): *SAOL och tidens flykt*. Stockholm: Norstedts.

- Holmer, Louise (2016): Grammatik i SAOL. En undersökning av grammatisk information i Svenska Akademiens ordlista över 130 år. *MISS 65*. Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Holmer, Louise, Ann-Kristin Hult & Emma Sköldberg (2015): Spell-checking on the fly? On the use of a Swedish dictionary app. I: Iztok Kosem et al. (red.): *Electronic lexicography in the 21st century: linking lexical data in the digital age. Proceedings of the eLex 2015 conference, 11–13 August 2015, Herstmonceux Castle, United Kingdom*. Ljubljana/Brighton: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies/Lexical Computing Ltd., 356–371.
- Johannisson, Ture & Gösta Mattsson (red.) (1974): *Svenska Akademiens ordlista under 100 år*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 55.) Stockholm: Esselte studium.
- Josefsson, Gunlög (2018): *Avokadosar och kepsar – ett epenetiskt s med olika funktioner*. I: *Språk & stil* NF 28, 5–21.
- Josephson, Olle (2018): *Språkpolitik*. Stockholm: Morfem.
- Karlsson, Ola (2017): *Svenska skrivregler*. (Språkrådets skrifter 22.) Stockholm: Liber.
- La Vanguardia* (2015). Suecia oficializa el pronombre neutro. Publicerad: 2015-03-28. <<https://www.lavanguardia.com/vida/20150328/54429302071/suecia-oficializa-pronombre-neutro.html>> (april 2021).
- Malmgren, Sven-Göran (2010): SAOL mellan bruk och system. I: Lars-Gunnar Andersson m.fl. (red.): *Språkvård och språkpolitik. Svenska språknämndens forskningskonferens i Saltsjöbaden 2008*. (Skrifter utgivna av Språkrådet 10.) Stockholm: Norstedts, 271–285.
- Malmgren, Sven-Göran (2014): Svenska Akademiens ordlista genom 140 år: mot fjortonde upplagan. I: *LexicoNordica* 21, 81–98.
- Nordenstorm, Leif (2017): Tro och tradition enligt Svenska Akademiens Ordlista. I: *Svensk kyrkotidning* 11/2017.<<https://svensk-kyrkotidning.se/recension/tro-och-tradition-enligt-svenska-akademiens-ordlista/>> (april 2021).

- Reuter, Mikael (1999): SAOL 12. I: *LexicoNordica* 6, 211–226.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999):
Svenska Akademiens grammatik. 1–4. Stockholm: Svenska Akademiens.
- Sigurd, Bengt (1986): Ordboken, ordlistan och några andra av Svenska Akademiens språkliga insatser under 1900-talet. I: Allén, Loman & Sigurd 1986, 145–231.
- Silén, Beatrice (2016): Den fjortonde upplagan av SAOL. I: *LexicoNordica* 23, 283–299.
- Språkbanken Text. <<https://spraakbanken.gu.se/>> (mars 2021).
- Svensson, Anders (2019): Här är orden som försvinner. I: *Språktidningen* 2019-8 <<https://spraktidningen.se/artiklar/2019/11/har-ar-orden-som-forsvinner>> (april 2021).
- Tarp, Sven (2013): Retskrivningsordbog på godt og ondt. I: *LexicoNordica* 20, 185–204.
- The Guardian* (2015). Sweden adds gender-neutral pronoun to dictionary. Publicerad: 2015-03-24. <<https://www.theguardian.com/world/2015/mar/24/sweden-adds-gender-neutral-pronoun-to-dictionary>> (april 2021).
- Westman, Margareta (1998): Svenska Akademiens ordlista. I: *Språkvård* 1998:4, 11–14.

Kristian Blensenius
 fil. dr
 Institutionen för svenska språket
 Göteborgs universitet
 Box 200
 SE-405 30 Göteborg
 kristian.blensenius@gu.se

Louise Holmer
 fil. lic.
 Institutionen för svenska språket
 Göteborgs universitet
 Box 200
 SE-405 30 Göteborg
 louise.holmer@svenska.gu.se

Emma Sköldberg
 professor
 Institutionen för svenska språket
 Göteborgs universitet
 Box 200
 SE-405 30 Göteborg
 emma.skoeldberg@svenska.gu.se